

BARBORA JIŘINCOVÁ

RESTART DĚJEPISU

DĚJINY O LIDECH
A PRO LIDI

RESTART
DĚJEPISU

DĚJINY O LIDECH
A PRO LIDI

Barbora Jiřincová

ÚVOD

Milí čtenáři, držíte v rukou soubor mikro příběhů z dějin, které vznikaly postupně v průběhu tří let na mém blogu *Pochopte dějiny*. Tři roky je hodně na jeden blog a některé z článků si za svůj úspěch zaslouží dostat důstojnější formát. Hlavně si zaslouží kontext, ve kterém budou dávat smysl.

Proto jsem knížku rozdělila do pěti tematických celků. Začínáme v raném středověku, kde se mnou můžete sledovat úplné počátky českého státu. Stručně prolétneme dějiny středověké Evropy s jejími proměnami, abychom plynule navázali první dynastií českých králů, která tomuto útvaru vládla, Lucemburky. S nimi středověk ukončíme a vrhneme se do raného novověku, který u nás začíná a končí s Habsburky. Dějiny ale nejsou sledem za sebou jdoucích dynastií a velkých jmen. O osudech lidstva často nerozhodovaly korunované hlavy, ale banality jako mikroskopičtí neviditelní nepřátelé. Proto také několik kapitol věnuji právě dějinám nemoci a lidského boje proti nim. Nu, a válka také nebyla tolik o hrdinných vítězstvích, jako spíš o zmaru, zkáze a utrpení, které přišlo, když děla utichla. O tom všem jsou dějiny. Lépe se nám historikům vypráví příběhy jmen či tváří známých z portálů paláců a katedrál. Ale naši pozornost si zaslouží i ta většina, která v pramenech často mlčí.

Bývá zvykem v úvodu děkovat všem, bez kterých by kniha nevznikla. Na stránky tohoto úvodu se mi ale všichni ani nevejdou. Děkuji všem svým současným i minulým kolegům z Katedry dějin a didaktiky

dějepis na Pedagogické fakultě UK. Lásku k historii ve mně totiž během studií nezapadli, nýbrž posílili. Děkuji všem, kdo mi byli na cestě ke spisovatelskému řemeslu inspirací, mnozí z nich o tom jistě ani netuší. Děkuji své rodině. Manželovi za nekonečnou podporu, rodičům svým i jeho za hlídání mých dvou malých zdrojů inspirace. A jim, svým dětem, děkuji za ty vzácné chvíle, kdy se neptaly: „Maminko, co to píšeš? A kdy už si se mnou budeš hrát?“

Především ale chci poděkovat všem čtenářům blogu *Pochopte dějiny*, posluchačům podcastů a všem, kdo mi napsali slova povzbuzení. Před rozhodnutím celý blog smazat a vzdát to jsem stála za ty tři roky několikrát, ale dotáhla jsem to až sem, ke knižnímu vydání článků, jen díky vám.

ČÁST PRVNÍ: TEMNÉ POČÁTKY ČESKÉHO STÁTU

„Nejsem vědec, který ví. Říkám poctivě a otevřeně, že nevím. Označuji se za učence, neboť mám pocit, že nevím, nýbrž se neustále učím.“

Petr Charvát

Počátky českého státu se zdají temné historikovi, protože ten se skoro nemá o co opřít. Ovšem svět, ve kterém tehdejší lidé žili, byl barevný dost a slunce jim svítilo stejně jako nám.

JAK TEDY VYPADAL SVĚT PRVNÍCH SLOVANŮ?

Je ráno někdy kolem roku 350 kdesi ve východní Evropě.

Kráčíte po zelené trávě a rozhlížíte se po typické slovanské vesnici. Slyšíte bzučet včely, které pro vás vyrábí sladký med. Ten vám v zimě dodá cenné kalorie, až pole zapadnou sněhem. Tedy, pokud z něj něco zbude, až se vypálí medovina. Ale medoviny netřeba každý den. Někdy postačí pivo, husté pivo z pšenice pěstované na polích dochucené chmelem, díky kterému déle vydrží. Po vaší pravé ruce na poli farmáři kypří pluhem půdu. Nepěstujete zde ječmen nebo proso jako sousedi, nýbrž pšenici. Půda je pro ni úrodná dost, můžete si to dovolit.

Ve vesnici to žije, slyšíte štěkat psy a kvákat kachny. V jedné chvíli se leknete, když za vámi zasýčí husa, kterou klouček s prutem v ruce žene se zbytkem hejna k řece. Uhnete štípajícímu zobáku, ustoupíte huse z cesty a zahledíte se za ní směrem k řece.

Řeka šumí a kolem ní právě straží lovci pasti na bobry a několik rybářů chytá oběd pro svou rodinu. Po vaší levé ruce se tyčí stromy, tam číhá hustý neprostupný les, o kterém vám babička od dětství vyprávěla děsivé pohádky. Na jeho okraji se potloukají dva chlapi, čekají na otce, až se vrátí z lovu. Odešel ráno s lukem na zádech a snad přinese srnu nebo mládě losa. Matka z kůže vyrobí kabát, který zakryje párající se košile, a z masa upeče hostinu. Včera strýc přinesl divočáka, celá vesnice to oslavila.

Pak vaše oko s potěšením spočine na dívce, která dojí krávu přivázanou ke kůlu. Před domkem vedle stodoly sedí ženy a drtí obilí pro přípravu chleba. Jedna z nich používá primitivní kamenný mlýn, který jí manžel vyrobil. Sousedky, které si musí vystačit s těžkými kameny, na ni každou chvíli závistivě zahlíží. Ale pot jim po čele stéká všem, drcení obilí je těžká práce.

Od lesa právě přichází dívka s košíkem plným bylin. Plísni skupinku dětí, které jdou s ní a cestou ze svých košíků ujídají borůvky a ostružiny. Vašemu zraku neujde ani ovocný sad, kde na podzim dozrají jablka, hrušky a třešně.

Vaše vesnice není velká, bydlí v ní na 50 lidí. Žádný dům se od jiného výrazně neliší. Není mezi vámi žádný vládce nebo vůdce, pouze kněz, který zajišťuje rituály a oběti božstvům, je něco víc. Bez něj by zde totiž nešlo žít. Bez rituálů a obětování bohům by příroda každý rok nevydala své plody, nepřišlo by jaro, neroztál by sníh, bouřky a povodně by vás zahubily.

Vidíte, že život starých Slovanů se příliš nelišil od života jiných národů v pozdní antice a raném středověku. Znali ovoce, zeleninu a v Evropě běžná zemědělská zvířata. Jednu z jejich mála výsad představoval chmel, jehož pěstování si brzy osvojili za účelem dochucení a konzervace piva. Slovanské pivo se tak lišilo od jiných na obilí založených nápojů stejného jména. Ale stejně bychom si ho s dnešním pivem nespletli. Podobalo se husté kaši.

Slované ve své pravlasti neměli dost železné rudy na to, aby vyráběli železné nástroje a meče ve velkém. To dosvědčují i prameny, které mluví o Slovanech jako o divoších ozbrojených klacky a kameny. Jakmile ovšem Slované přišli do styku s vyspělejšími národy, rychle si nový způsob boje i zpracování kovů osvojili.

Jako Slované patříme do nejpočetnější etnické a jazykové skupiny v Evropě. Slovanské osídlení sahá od úpatí Kavkazu po západní cíp České republiky a dál na západ, nepočítaje slovansky mluvící přistěhovalce po celém světě. Slované osídlili toto rozsáhlé území už v raném středověku. Český školní dějepis často slovanské dějiny vykládá jako dějiny Sámovy říše, Velké Moravy a pak možná přidá vznik polského státu či Kyjevské Rusi. Ovšem naše kořeny leží na východě, v daleké slovanské domovině kdesi ve východní Evropě, a první významnější zmínky o Slovanech ovlivňujících evropskou politiku pochází z Balkánu.

Kdo chce vykládat dějiny těchto východních a jižních Slovanů, naráží často na nepochopení i ze strany dějepisem poučených čtenářů. Nerozumíme jim. Po celou dobu své existence se totiž tyto státní útvary v dobrém i ve zlém vztahovaly k Byzanci jako my k Francké a

později Svaté římské říši. Jenže český dějepis si s dějinami Byzance stále tak trochu neví rady.

CO BYLA BYZANTSKÁ ŘÍŠE?

Ujasněme si hned od počátku jednu věc, která vás možná překvapí. Byzanc byla Řím.

Ne, Řím nezanikl roku 476, alespoň pro naše slovanské předky určitě ne. Zatímco barbari kolem roku 476 zabírali Itálii a papež v Římě i bohatá italská města složitě hledali cesty, jak se s nimi naučit žít, v Konstantinopoli vládl římský císař. Dění na Apeninském poloostrově sledoval s nelibostí, ale nikoliv se zděšením. Východní část římské říše si s barbary přece uměla poradit, její hlavní ekonomická základna ležela bezpečně mimo jejich dosah, a postupný úpadek západní říše se dal očekávat. Vždyť tlak ze strany nebezpečných barbarů na západě byl jedním z faktorů, proč nový Řím vůbec vznikl.

Roku 330 přenesl římský císař Konstantin Veliký hlavní město římské říše do Byzantionu, které se skromností císařům vlastní pojmenoval po sobě, Konstantinopol. Tady budoval nový Řím. Pryč od páchnoucí Tibery, pryč od všudypřítomných pohanských model a v bezpečné vzdálenosti od germánských nájezdníků.

Když se říše roku 375 administrativně rozdělila, Řím zůstal hlavním městem té západní části a Konstantinopol té východní. Ovšem na

tom, že Byzanc byla římskou říší v pravém smyslu toho slova, úpadek té západní kolem roku 476 nic nezměnil.

Slované se na své cestě do Evropy setkali s Byzancí, a právě zde čerpali své první povědomí o středomořské kultuře, antické vzdělanosti a křesťanství. Pro ně byla Byzanc ten pravý Řím.

To se nám, vychovaným tradičním školním výkladem, často těžko chápe. V něm římská říše přece roku 476 padla do rukou barbarů, zanikla a rozpadla se, nezůstal zde kámen na kameni. A pak přišli Frankové a v osobě Karla Velikého římskou říši slavnostně obnovili. Právě s touto obnovenou římskou říší, nebo spíš její východní částí, kde většina obyvatel mluvila německy, se čeští králové a knížata potýkali. Je tedy logické, že se náš národní příběh vztahuje spíš k ní než k té vzdálené Byzantské říši.

O prvních Slovanech toho můžeme s jistotou říct poměrně málo. Jejich původní vlast se nacházela dost daleko od byzantských hranic, a tudíž k nim nedoléhaly její kulturní ani náboženské vlivy. Neměli tedy písmo a nezajímala se o ně ani římská civilní správa, ani církve se svými misionáři. Navíc nestavěli opevněná sídliště, používali převážně dřevěné nástroje, stavěli si domky či chýše ze dřeva, neměli mezi sebou elity ozdobené luxusními šperky a své mrtvé spalovali. Jinými slovy, nezbylo po nich mnoho, co by dnešní archeologové mohli analyzovat.

Skládáme tedy dohromady střípky, které máme, se znalostí vývoje slovanských jazyků a starodávných místních jmen v leckdy zoufalé snaze přijít na to, kde vůbec první Slované žili.

PRAVLAST A SMĚRY MIGRACE PRVNÍCH SLOVANŮ

Historici se dnes shodují na tom, že se původní slovanská pravlast nacházela někde ve středovýchodní Evropě a mezi řekami Visla a Dněpr. Tedy v oblasti, dejme tomu, severovýchodně od Karpatských hor, přibližně na území dnešního Běloruska. Někteří historici ale kladou tu slovanskou pravlast ještě mnohem níže, až do povodí Dunaje. Přesnou lokaci tedy neznáme. Rozhodně se ale pohybujeme ve východní Evropě na hranicích s eurasijskou stepí. To je důležité, protože z eurasijské stepi Slovany neustále ohrožovaly jiné národy, tzv. nomádské.

Slované žili vždycky způsobem života usedlých zemědělců. Naproti tomuto životnímu stylu stojí takzvaně kočovné neboli nomádské národy. Představme si Mongoly, Huny, Avary nebo Maďary. Hbité, svobodomyšlné, bojovné pastevece, kteří podnikají na svých malých chlupatých ponících nájezdy na bezmocné usedlíky.

Slované byli dlouho vůči těmto nomádským národům zranitelní, dokud si sami neosvojili efektivní způsob boje a nenaučili se opevňovat svá sídliště.

SLOVANÉ A STĚHOVÁNÍ NÁRODŮ

Do procesu tzv. stěhování národů se Slované zapojili poměrně pozdě, až v šestém století. Z jejich domoviny je pravděpodobně vytlačili

Avaři, kteří si je také později podrobili. Od té doby s nimi Slované žili ve víceméně mírumilovném, i když jistě velmi konfliktním společenství na Balkáně a v Panonii (oblast zhruba dnešní Moravy s částmi Maďarska a Slovenska).

Kromě jižního směru a cesty na Balkán se Slované vydali do střední Evropy, kde založili český a polský stát. Ale také osídlili Bavorsko, kde se asimilovali s německy mluvícími Bavory, nebo do oblasti dnešního Německa, kde po nich zůstaly lužicko-srbské komunity. Nezapomeňme ani na Slovany v podhůří Alp, v římské provincii Carinthia. Oni ovšem na své slovanské kořeny rychle zapomněli. Rozpomněli se na ně až v 19. století, kdy v rámci nacionalistické vášně svou minulost i jazyk oživil, a dnes je najdeme na mapě jako Slovince.

Ti, kteří se vydali na sever k řece Dněpr, aby vyzkoušeli úrodnou černozem a využili naplno obchodní potenciál této obrovské řeky, na jejímž břehu založili Kyjev. Spolu s příchozími vikingskými pak dají vzniknout Kyjevské Rusi, zakládající to moment dnešní Ukrajiny, Běloruska a Ruska.

Teď se ale blíže podívejme na ty, kteří první Slovany sužovali a děsili.

KDO BYLI AVAŘI?

Avaři byli kočovníci a takové kmeny vždy zasívaly v srdcích osadníků strach. Jako nájezdníci na až nadpřirozeně rychlých a obratných konících totiž přicházeli rychle a nečekaně. Zabíjeli bez milosti

mečem i šípy a těžko se s nimi jednalo. Protože nic nebudovali, stačilo jim málo, takže se jim těžko dalo vnutit výpalné za mír. V počátcích jejich říše to bylo zcela nemožné. Válečná kořist pro ně dlouho zůstávala důležitější než úspěch získaný diplomatickou cestou, jakkoliv významný.

I později, když vybudovali říši, která přežívala až do konce osmého století, si zachovali kočovný způsob života. Kagan, jejich vůdce, nad nimi stál jako nejvyšší vládce, náměstek nebes, kterému byla svěřena vláda nad kaganátem. Měl absolutní moc, i ostatní z jeho kmene se před ním krčili jako ubozí otroci. Svou autoritu však musel neustále dokazovat vojenskými úspěchy, podřizováním si nových a nových kmenů, shromažďováním kořisti a prováděním symbolických rituálů.

Proto se jich usedlí Slované tak báli.

Jak moc?

Třeba nějak takhle.

Slyším je.

Když se země pod mýma nohama poprvé zachvěla, nechápal jsem. Ale žena už věděla. Podívali jsme se na sebe a mlčeli. Jen chvíli, oba jsme věděli, že není čas. Možná už teď je pozdě. Na všechno.

Avaři.

Přiženou se ze stepi jako lavina. Slyšeli jsme o nich vyprávět. Ale já neznám nikoho, kdo by je zažil. Jen otroci, kteří se k nám někdy dostanou, o nich vypráví. Co zažili, co viděli, když Avaři přišli.

Žena mi vyprávěla, že jako malá znala jednu otrokyni, dostala se k nim do rodiny náhodou jako zatoulaný pes. Po večerech jí otrokyně s vlasy černými jak uhel česala a vyprávěla, že zažila tři avarské nájezdy. Vystřídala tři pány, a protože všichni se k ní chovali jako zvířata, nikdy ji nemrzelo, když našla jejich rozsekaná těla. Avari ji pak přidali ke kořisti, odvěkli a prodali jinam.

„Jak jsi přežila?“ ptala se moje žena jako holčička s očima dokořán.

„Poprvé jsem měla štěstí,“ pokrčila rameny. „Byly jsme se sestrami v lese, když přijeli a vypálili vesnici. Sestry tam běžely, já se bála a zůstala schovaná, dokud vše neutichlo. Když jsem se vrátila, nikdo živý nezůstal. Avari si mě všimli, až když odjížděli. Podruhé jsem už věděla, co mám dělat, když jsem je viděla na obzoru. Utéct do lesa a tam se schovat a vrátit se, až když odcházejí. Když se dost vyřádili v zabíjení a loupení. Jen se klidně přidat k odcházejícímu davu. Sklonit hlavu, plakat a dělat, že jsem jedna z nich. Dřív svobodných, které táhnou do otroctví.“

Slyšeli jsme podobné příběhy. Vyprávěly se dětem před spaním, předávali jsme si je. Každý věděl, co má dělat. Stejně jako teď.

Žena vzbudila děti, starší vleče za ruku, mladší drží v náruči. Políbím ji. Oba víme, že už se nevidíme.

Vyjdu před dům a všude vidím totéž. Ženy s dětmi běží k lesu. Můj pohled zachytil stařenu, která sedí před chýší a něco přežvykuje. Její oči jsou klidné. Neutíká. Ví, že to nemá smysl. Tak si tu sedí a čeká na smrt.

S muži na sebe hledíme. Někdo má meč, někdo jen klacek, mečů není dost. Už je na obzoru vidíme, ale jen jako zvířený prach. V tom oblaku prachu

nejsou vidět ani nájezdníci, ani jejich oškliví chlupatí koně. Dunění je stále silnější. Všichni víme, proč tu jsme. Víme, že naše ženy s dětmi budou v lese hledat. Ale třeba právě ta naše dokáže děti schovat, třeba přežije.

Proto tu jsme, abychom jim dali čas.

Takhle nějak, nebo úplně jinak mohli uvažovat Slované, když čekali avarský nájezd. Takhle nějak si to představme, když v učebnicích čteme o stěhování národů, nájezdnicích ze stepí a loupících barbarech. Ne jako pojem, ne jako odborný termín, ale jako utrpení lidí, jako jsme my. Ne vždy Avaři všechny obyvatele odvěkli, aby je prodali do otroctví. Neuměli si sami vypěstovat jídlo, takže pokud se vesnice nacházela v místě, kde plánovali udržovat zemědělskou osadu, spokojili se s povražděním starých a nemocných, případně těch odbojných, těch, kteří protestovali příliš hlasitě, když se rozhodli užít si s jejich ženou. Vždy totiž přišli, aby obyvatelstvo podrobili své vůli a měli z něj prospěch.

Postrádáme podklady, abychom mohli situaci popsat přesněji. Ale víme, že Slované stavěli svá obydlí tak, aby byla z co nejvíce stran chráněna, protože neuměli stavět opevnění. To nám ukazují archeologické nálezy z nejstarších dob. Na jedné straně vesnice býval často les, někdo našel i řeku, nebo dokonce hory. Ale prostor pro osadu chráněnou ze všech, nebo alespoň ze tří stran, se hledá těžko. Ne každá vesnice měla takové štěstí.

Avaři se považovali za elitu. Byli to hrdí lidé. Věřili, že jsou předurčeni vládnout; všechny ostatní rasy tu pro ně byly k zotročení a vykořisťování. Raný středověk byla krutá doba. Avaři byli skutečně

drsný lid, ale ve své době nevybočovali z řady jiných nomádů zdaleka tak, jak se z popisu zdá.

Bojovali dobře a rádi, ale války nezačínali bezmyšlenkovitě. Každý kagan si uvědomoval, jak křehké je jeho postavení. Neúspěšné tažení hrozilo rozbít iluzi neporazitelnosti. Pak mohly následovat vzpoury podrobených kmenů i jeho vlastních bojovníků. Vládci mohla vojenská prohra přinést hrozivé osobní následky.

Zpočátku žil kaganát pouze z válečné kořisti. Obživu si Avaři získávali jako pastevcí, případně obírali o úrodu podrobené osadníky. Později ale přešli k vybírání výpalného. Protože vedení válek s sebou neslo takové riziko, naučili se kagani umění ozbrojené diplomacie. Vpadli do prosperující země a vyjednali si pravidelnou platbu za mír.

Avaři přišli z Asie; způsobem života a životním stylem se podobali Hunům. Do Evropy vtrhli na útěku před Turky, kteří začali budovat svou říši ve střední Asii. Po cestě zpusťovali Byzanc, ale ještě předtím potkali Slovary.

VZTAH MEZI SLOVANY A AVARY

Historici se neshodují na tom, jaký vztah mezi Slovary a Avary panoval. Pravděpodobně se v průběhu času proměňoval. Slované dodávali Avarům zemědělskou úrodu a Avaři jim poskytovali vojenskou ochranu. Slované se při válečných taženích připojovali k avarskému vojsku, ale vždy jako zvláštní jednotky. Archeologické prameny ukazují, že v šestém století byla oblast Panonie (část

dnešního Maďarska, Slovenska a Moravy) osídlena Slovany, kteří sem přišli poměrně náhle. Čas odhadovaného příchodu slovanských osadníků se shoduje s okamžikem, kdy tuto oblast Avari dobyli. To vůbec nemusí být náhoda. Lze předpokládat, že když Avari do Panonie přišli, objevili úrodnou, ale holou zemi. Obdělávat půdu neuměli a nehodlali se to učit. Proto asi přesídlili Slovany roztroušené po celém kaganátu, usadili zde své válečné zajatce a možná i některé dobrovolníky zlákané příslibem ochrany. Slované pro ně získanou půdu obdělávali.

Podle Fredegarovy kroniky se Avari ke Slovanům chovali hrozně. Nutili je platit krutě vysoké tributy a v zimě žili v jejich domech a využívali slovanské ženy jako konkubíny. Některé zdroje hovoří o tom, že Avari zapřahovali slovanské ženy do pluhu místo tažných zvířat. Údajně stavěli Slovany ve svém vojsku do prvních linií, aby utrpěli nejtěžší ztráty.

Dnes jsou historici při interpretaci těchto pramenů opatrní. Slované pravděpodobně sloužili jako regulérní jednotka vedle svých avarských spojenců. Pravdou ale zůstává, že Avari si vlastních vojáků cenili více než Slovanů. Slovany považovali za nižší rasu. Přinejmenším v Panonii využívali sídliště svých poddaných jako pohodlné místo pro přečkání zimy a zacházeli s nimi dost tvrdě. Kronikáři tedy asi zas tak daleko od pravdy nebudou.

Přesto byly vztahy mezi Slovany a Avary komplikované a bránily byzantské diplomacii v jejich obvyklé taktice – stavět jedny barbary proti druhým. Někteří Slované bojovali v avarském vojsku, jiní však z kaganátu utíkali, chtěli uniknout avarskému jhu a usadit se za

římskými hranicemi. Ti působili na usedlém obyvatelstvu za byzantskými hranicemi ještě větší škody než regulérní nájezdy, protože byli zoufalí, a tak se před ničím nezastavili.

SLOVANÉ A AVAŘI ÚTOČÍ NA KONSTANTINOPOL

V posledních letech šestého a na počátku sedmého století představovali Slované a Avaři pro Byzanc stálé nebezpečí. Vpadali na Balkán tak často, že byzantské vojsko bylo bezmocné a nedokázalo je zastavit. Slované se navíc snažili na byzantských územích usadit.

To horší však mělo teprve přijít. Spojená slovanská a avarská vojska dvakrát obléhala Soluň, druhé největší město v Byzanci. Soluň chránily pevné hradby a její obyvatelé se před nájezdníky cítili dlouho v bezpečí. Slované a Avaři se však časem naučili používat obléhací stroje. Avaři útočili ze souše a Slované z moře. Protože se Slované ukázali jako zdatní mořeplavci, zaútočili v roce 623 na Krétu a později napadli hlavní město – Konstantinopol.

V červenci 622 se pod hradbami Konstantinopole objevila armáda o síle 80 000 mužů. Slované a Avaři si s sebou přivezli obléhací techniku a hodlali moc slábnoucí říše zlomit. Celé situaci dodávalo na vážnosti avarské vyjednávání s Peršany, další mocností v regionu. Poté, co Byzantinci zatlačili Avary a Slovary zpět, se kagan pokusil převést Peršany na vorech na druhý břeh. Byzanc se ale ubránila a uštědřila avarskému kaganátu zdrcující porážku. Kagan se snažil svalit vinu na Slovary a popravil jejich velitele pro zbabělost. Ti ale

podle všech zdrojů bojovali do poslední chvíle věrně a všichni to věděli.

Po návratu domů se kagan snažil bitvu prezentovat jako vítězství, ale nikdo mu na to neskočil. Ze zpětného pohledu vidíme, že porážka u Konstantinopole představovala zlomový okamžik v dějinách avarského kaganátu. Zbořila totiž mýtus avarské neporazitelnosti a stala se poslední kapkou, která přelila pohár křehké loajality jejich slovanských poddaných. Část Slovanů odešla, což zasáhlo nejen avarskou hrdost, ale také ekonomickou základnu říše. Protože se za celou dobu nenaučili zemědělství, tak bez vykořisťovaných poddaných doslova neměli co jíst.

DEFINITIVNÍ ZÁNİK AVARSKÉ ŘÍŠE

Kolem roku 791 uspořádal proti Avarům dvě vojenské výpravy Karel Veliký. Ty s konečnou platností říši rozložily. Dnešní učebnice dějepisu stále věří karolinské propagandě. Karlovi kronikáři prezentovali avarská tažení jako převratný vojenský úspěch, který zapříčinil vyvrácení mocné avarské říše. Ve skutečnosti se ale říše už sto let před příchodem karolinské armády nacházela v hlubokém úpadku. Musela se smířit se ztrátou své západní části ve prospěch Slovanů, Sáma a dalších kmenových vůdců. Odliv slovanského obyvatelstva, které v avarské říši jako jediné pracovalo a přinášelo obživu, se projevil i na ekonomice říše. Avari se už nejevili tak hroziví, očividně nebyli neporazitelní, a na západě na Slovany čekala úrodná

země a svoboda. Postupně tedy podrobené kmeny odcházely na západ ve velkém.

A jak už to tak u vlády založené na síle bývá, kde se projeví slabost, tam přijdou mocenské převraty, nepokoje a boj o moc. Avarská říše se tak komíhala ve vichru nepřetržité krvavé občanské války, která znemožňovala situaci řešit a podrobit si nové ekonomicky aktivní poddané. Karel Veliký tak spíš zasadil poslední ránu umírající říši. Byla to ovšem rána finální, protože Karel podmínil mír konverzí kagana ke křesťanství. Tím kagan ztratil jakoukoliv autoritu, protože přestal být náměstkem nejvyššího nomádského božstva, podrobil se západnímu způsobu života a Avari už od té chvíle nikoho neděsili.

Dodnes se o Karlově tažení učíme jako o slavném vítězství. Kronikáři velkého císaře moc dobře věděli, jak avarské tažení využít. Ve svých záznamech vykreslili Avary jako stále hroživé a těžké soupeře a Karla jako hrdinného válečníka. Vojenský triumf vypadá v kronice lépe než dorážení umírajícího nepřítele.

Jak je vidět, některé věci se v dějinách nemění. Protože je píšou i tvoří lidé.

V českých učebnicích dějepisu se Avari objevují většinou pouze dvakrát. Jednou v souvislosti s Karlovým triumfem a podruhé s prvním „státním“ útvarem na „našem“ území, se Sámovou říší.

Sámova říše nebyla ani říší, ani státem, ani naším. Přesto se o ní pořád dokola učíme. Proč?

CO BYLA SÁMOVA ŘÍŠE A PROČ SE O NÍ POŘÁD DOKOLA UČÍME?

Jmenoval se Sámó. Byl to Frank a do střední Evropy přišel jako obchodník kolem roku 623. To je však vše, co o něm víme. Nemůžeme ani s jistotou říct, s čím obchodoval. Historici se domnívají, že mohl od Slovanů nakupovat luxusní zboží nakradené Avarům nebo granáty, unikátní krvavě červené drahokamy z Čech. Jisté je, že Sámó byl schopný, měl autoritu a charisma a vyznal se v obchodu a zřejmě i ve válčení, protože Slované si ho zvolili za svého vůdce.

Slované v oblasti budoucí Sámovy říše se v danou chvíli nacházeli ve složité situaci, protože stále žili pod nadvládou pomalu upadající avarské moci. Po společně prohrané bitvě pod hradbami Konstantinopole ale v nepřemožitelnost svých ujařmovatelů přestali věřit. Avarský chán navíc po této ostudné porážce potrestal do poslední chvíle věrně bojující Slované. Ti se tak cítili zrazeni.

A nejvíc reptali poloviční Avari. Byli to synové avarských otců a slovanských matek. Avari se ke Slovanům chovali jako k podlidem; pokud si vzali slovanskou ženu za konkubínu, děti vzešlé ze sňatku zůstávaly Slované, a tedy podlidmi. Své místo v avarské společnosti si mohli vydobýt pouze Avari čisté krve. Teď se synové avarských otců a slovanských matek vzbouřili. K jejich vzpouře se přidali další Slované, a právě v té chvíli přišel do této lokality Sámó.

Asi nikdy nepochopíme, proč si vzbouřenci vybrali právě Sáma, aby je proti děsivým Avarům vedl. Zpočátku šlo o to, aby poloviční Avari získali práva, o nichž se domnívali, že jim náleží. Po sérii vítězství však začali vzbouřenci doufat v do té doby nemyslitelné.

Co kdyby se jim podařilo osvobodit se od Avarů jednou provždy?

Doba k tomu rozhodně nazrála. Avarský chanát utrpěl pod Konstantinopolí porážku, slovanští poddaní utíkali a politické struktury se otráasaly v základech. Nomádské státy si zakládají na úspěchu; přijdou-li porážky, kolo moci se musí nutně otočit. A jak se otáčí, může z toho profitovat někdo jiný. To se stalo Slovanům pod Sámovým vedením.

SÁMO: KRÁL SLOVANŮ

Když se Slované osvobodili z avarského jha, jmenovali Sáma králem. Ten korunu přijal. Jenže v dané oblasti nebylo úplné mocenské vakuum, zálsuk na úrodnou Panonii si dělala taky rozpínavá Francká říše.

Sámo byl dost chytrý na to, aby si uvědomil, že Frankům a franckému králi se představa slovanského krále hned za jejich hranicemi líbit nebude. Až dosud si Frankové Slovanů téměř nevšimli. Byli majetkem Avarů a těm nikdo se zdravým pudem sebezáchovy do zelí dobrovolně nelezl. Ale teď, když Slovani už nepatřili nikomu, mohla je i s jejich územím Francká říše pohltnit. Franští králové totiž nikdy nepovažovali své hranice za konečné. Slovanské země ve střední

Evropě by hodlali v příhodnou chvíli začlenit do své říše. Nehodlali se smířit se samostatným slovanským královstvím.

Stojíme na přelomu slovanských dějin. Dosud to byli Slované proti Avarům nebo Byzanci. Od nynějška to budou, přinejmenším ve střední Evropě, Slované proti Germánům.

SÁMO A FRANKOVÉ

Franckému králi Dagobertovi (asi 603–639) se představa krále na bývalém avarském území pranic nelíbila. Chtěl tento mladý „stát“ co nejdříve zničit. Jako záminku k ofenzivě si vybral jednu nešťastnou událost. Na Sámově území byla přepadena, oloupena a zavražděna skupina franckých kupců. Dagobert vyslal za Sámem vyslance, který požadoval náhradu škody a přijetí Dagoberta za lenního pána. K vyslancovu překvapení Sámo souhlasil.